

August III Wettin (1696–1763), król Polski, elektor saski.

August III Wettin urodził się 17 października 1696 w Dreźnie. W latach 1733–1763 król Polski oraz elektor saski jako Fryderyk August II, syn Augusta II i Krystyny Eberhardyny Bayreuckiej. Nosił tytuł: Z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski, czernihowski, a także dziedziczny książę saski i książę elektor. Występuje czasem z przydomkiem Otyły.

Niewielu królów panujących w Polsce wywołuje do dziś tyle emocji i negatywnych opinii, co August III. Zdaniem Jacka Staszewskiego „okres panowania Sasów został niesłusznie zdeprecjonowany i jednostronnie osądzony, głównie za sprawą Prus będących w ciągłym konflikcie z Wettinami i gorliwie propagujących antysaską publicystykę”. August III był od dziecka starannie przygotowywany do pełnienia swych funkcji monarszych, ale zapowiadający się znakomicie młodzieniec, ulubieniec dworu wersalskiego i wiedeńskiego, cieszącym się wśród współczesnych mu władców szacunkiem, obsypywany błogosławieństwami przez papieża, okazał się w powszechnie obowiązującej do dziś opinii, także wielu historyków, władcą miernym, gnuśnym.

Wśród poddanych król ten cieszył się sympatią. W opinii Jędrzeja Kitowicza: „Był August, co do ciała wzrostu wielkiego, a przy tym kształtnego, nikt go z panów nie osiągał wzrostem, tylko jeden Chodkiewicz, starosta żmudzki, lecz jak był wysoki, tak był chudy, gdy przeciwnie August był tuszy do wzrostu proporcjonalnej. Minę miał wspaniałą i zawsze wesołą, wzrok i chód powolny. Co zaś do przymiotów duszy, to opisać trudno: nie wchodził w żadne poufale obcowania z panami, nie zatrudniał się żadnymi interesami publicznymi, w których to dwóch okazjach własność duszy najlepiej wyszpiegować można. Nie miała Polska i nie będzie miała tak dobrego, tak wspaniałego i tak hojnego króla, jak miała Augusta III; a oraz tak nieszczęśliwego do, Polaków, że mu nic dobrego dla kraju (choć dusznie tego pragnął) zrobić nie dozwolili, rwąc sejmy ciągle, a wszystkę winę nieładu i nierządu stąd pochodzącego na niewinnego króla składając”.

Bardzo krytyczny z kolei wizerunek władcy przedstawił w *Dziejach Polski* nowożytny Władysław Konopczyński: „Z ładnego, pulchnego młodzieńca zrobiła się ciężka bryła mięsa i tłuszczu, z każdym rokiem apatyczniejsza i bezmyślniejsza (...). I jeden jedyny instynkt tego leniwego, rubasznego króla zostawi po sobie pokaźne rezultaty — instynkt rozrodczy. Dość powiedzieć, że ze swoją brzydką żoną Marią Józefą spłodził August ni mniej ni więcej, tylko pięciu synów i sześć córek”. Ten jednoznaczny i negatywny obraz Augusta III poddał rewizji Jacek Staszewski. Historyk dokonał oceny panowania tego króla, opierając się m.in. na nieznanych wcześniej dokumentach z archiwum drezdeńskiego, przeczących czarnej legendzie władcy.

We wczesnym dzieciństwie odsunięto od jego wychowania matkę, oddając go pod opiekę Annie Zofii, córce Fryderyka III, króla Danii, luterńskiego wyznania matce Augusta II. W 1711 roku pod opieką wojewody inflanckiego Józefa Kosa wyruszył w podróż „grand tour” po Europie, w trakcie której próbowano go bezskutecznie dwukrotnie porwać. W 1712 roku potajemnie przeszedł w Bolonii na katolicyzm. Wpływ luterńskiego wychowania oraz konieczność ukrywania konwersji mogła mieć wpływ na późniejszą osobowość Augusta III i opinie o nim, jako osobie nieprzystępnej. W dniu 20 sierpnia 1719 roku w Dreźnie poślubił arcyksiężniczkę austriacką Marię Józefę Habsburg, córkę cesarza Józefa I i Wilhelminy

Amalii Welf. Para doczekała się czternaściorga dzieci. Byli to: Fryderyk August (1720–1721) ożeniony z córką cesarza Karola VII (Wittelsbacha) Marią Antonią Walpurgis; Józef August (1721–1728); Fryderyk Krystian (1722–1763), elektor Saksonii w 1763 roku; Maria Amalia (1724–1760), żona króla Neapolu, Sycylii i Hiszpanii Karola III Burbona; Maria Małgorzata (1727–1734), Maria Anna (1728–1797), żona elektora Bawarii Maksymiliana III Józefa Wittelsbacha; Franciszek Ksawery (1730–1806), regent Saksonii w latach 1763–1768; Maria Józefa (1731–1767), żona delfina Francji Ludwika Ferdynanda Burbona; Karol Krystian (1733–1796), książę Kurlandii i Semigalii w latach 1759–1763; Maria Krystyna (1735–1782), księżniczka klasztoru w Remiremont, Marię Elżbietę (1736–1818), Albert Kazimierz (1738–1822), książę cieszyński w latach 1766–1822, namiestnik Niderlandów w latach 1781–1787; Klemens Waclaw (1739–1812), elektor i arcybiskup Trewiru w latach 1768–1803; Maria Kunegunda (1740–1826), księżniczka klasztorów w Essen i Toruniu.

August III do Polski z ojcem nigdy nie przyjechał, według Władysława Konopczyńskiego może z obawy, aby nie zrobiono z niego głowy opozycji, jak to się zdarzyło w XVIII wieku na dworach: petersburskim, berlińskim i londyńskim. Jednak tuż po ślubie August II powierzył synowi w swoim zastępstwie zarządzanie Saksonią. Został wówczas członkiem Tajnej Rady i wykazał się odmiennymi w stosunku do ojca poglądami na strukturę władzy i sposoby rządzenia. August III był starannie przygotowywany do objęcia władzy, ale starania o koronę polską rozpoczął po śmierci Augusta II Mocnego w 1733 roku. Wykluczony z ubiegania się o polski tron tzw. traktatem löwenwoldowskim (wrzesień – grudzień 1732 roku) przez Rosję, Austrię i Prusy, według Konopczyńskiego mógł stanąć do współzawodnictwa z Leszczyńskim, jedynie dzięki temu, że stracono nadzieję narzucenia Polsce Emanuela, infanta portugalskiego. August III zawarł wówczas traktat z Austrią (w którym w zamian za poparcie swojej kandydatury uznał sankcję pragmatyczną Karola VI Habsburga) i z carycą Anną Iwanowną, której obiecał przestrzegać zasad ustrojowych Rzeczypospolitej i oddać Kurlandię w lenno rosyjskiemu faworytowi carycy.

Tymczasem w Warszawie 12 września 1733 roku królem Polski został wybrany Stanisław Leszczyński. Przybył on na elekcję z Francji, wspierany przez swego zięcia, króla Francji Ludwika XV Burbona. Augustowi III zbrojnego wsparcia udzieliła natomiast Rosja z poparciem Austrii. Stronnicy Sasa 5 października pod osłoną korpusu rosyjskiego ogłosili Augusta III królem Polski we wsi Kamion na Pradze oraz zawiązali konfederację warszawską pod laską Antoniego Józefa Ponińskiego. 10 października do Warszawy wkroczył korpus wojsk rosyjskich. 1 listopada 1733 roku August zaprzysiął pacta conventa. Koronacja odbyła się 17 stycznia 1734 roku w katedrze na Wawelu. Wiosną 1734 roku nastąpiła nieudana francuska interwencja w obronie praw do polskiej korony Stanisława Leszczyńskiego, który został oblężony w Gdańsku przez Rosjan i Sasów. Stronnictwo Leszczyńskiego 5 listopada zawiązało antysaską konfederację dzikowską. Ostatecznym potwierdzeniem panowania Wettina był, jedyny niezzerwany w czasie panowania Augusta III, sejm tzw. pacyfikacyjny trwający od 25 czerwca do 8 lipca 1736 roku, na którym potwierdzono jego tytuł królewski.

Okres trzydziestoletnich rządów Augusta III, to okres, w którym Polska nie prowadziła żadnej oficjalnej wojny, choć król wciągnął Saksonię w trzy wojny pomiędzy Prusami i Austrią o Śląsk w latach 1740–1742, 1744–1745 i 1756–1763), które także dla Polski miały negatywne konsekwencje.

Bezpośrednio polityką zarówno państwa, jak i dworu kierował główny doradca króla — „premier- minister” Saksonii i Polski, Henryk Brühl, który dla współczesnych stał się synonimem korupcji i złoty czasów saskich w ujemnym pojęciu. Należy podkreślić, że to August III wprowadził urząd premiera i podział na ministerstwa, który miał zapewnić nowoczesny system rządów absolutystycznych. Na politykę króla największy wpływ wywierał z początku towarzysz młodości J. A. Sułkowski, a po jego upadku, w lutym 1738 roku, znacznie zdolniejszy Henryk Brühl. Według potocznej opinii dopóki na królewskie pytanie: „Brühl, hab’ ich Geld?” (Brühl Czy mam pieniądze?) minister odpowiadał: „Ja, Majestät” (Tak, Wasza Wysokość), król o resztę miał się nie troszczyć.

Mając ambicje sięgnięcia po koronę cesarską, prowadził politykę zmiennych sojuszków, lawirując między Francją, Prusami a Austrią. Zaangażował się ze zmiennym szczęściem w wojny o Śląsk, ostatecznie zakończonych porażką w wojnie siedmioletniej z Prusami (1756–1763). Jej wynikiem była okupacja i ruina Saksonii, a dla Polski był to koniec okresu spokoju. Kraj stał się „karczmą” dla wojsk rosyjskich, które podążające na zachód rujnowały całe wsie i miasta. W dodatku król pruski Fryderyk II wszedł w posiadanie w Saksonii polskich stempli menniczych, co pozwoliło mu zalać Rzeczpospolitą bezwartościową monetą — tzw. efrainkami, bitymi przez Veitela Heinego Ephraima.

Według niepochlebnych Augustowi opinii, miał nie troszczyć się zbyt o siłę militarną Rzeczypospolitej, więcej uwagi poświęcając własnemu wystawnemu życiu i powiększaniu bogactwa drezdeńskiego dworu. W opinii J. Staszewskiego był to jednak okres dla Rzeczypospolitej następującej szybko odbudowy kraju pod niemal każdym względem, a przemiany zachodzące w kulturze i stosunkach społecznych położyły podwaliny pod odradzenie się państwa po blisko stuletnim kryzysie wewnętrznym.

Mimo tego współcześni Augustowi III politycy na czele z Czartoryskimi mieli na tyle dość rządów saskich, iż w 1763 roku planowali przeprowadzenie z pomocą Rosji zamachu stanu i odsunięcie Augusta, lecz przeszkodził temu wcześniejszy zgon króla.

August III Wettin był znawcą sztuki, szczególnie malarstwa włoskiego. Wzbogacił Galerię Drezdeńską o arcydzieła malarskie światowej klasy. Uwielbiał też muzykę, głównie operę włoską. Aby usłyszeć głos ulubionej śpiewaczki, rezygnował z dyskusji nawet w najważniejszych dla państwa sprawach. Przyczynił się do tego, że Drezno stało się poważnym ośrodkiem kultury europejskiej.

Polska kultura zawdzięcza temu władcy ożywienie zarówno w dziedzinie muzyki, sztuki, ale także architektury. W 1748 roku wznosił w Ogrodzie Saskim w Warszawie Operalnię, budynek teatralny bogato wyposażony w maszyny i dekoracje. Angażował znakomite zespoły włoskiej commedia dell’arte, opery i baletu. W 1733 roku Jan Sebastian Bach dedykował mu swoją wielką mszę h-moll, jedno z największych dzieł w historii muzyki światowej. Rozbudował Zamek Królewski w Warszawie, dostawiając od strony Wisły skrzydło saskie. Monarcha wykupił od mieszczan gdańskich arras wawelskie, poczynił wiele prac renowacyjnych na Wawelu, a także doprowadził do właściwego funkcjonowania Komisji Brukowej w Warszawie.

Odczuwalny był również napływ wielu artystów, architektów i rzemieślników saskich. Za ich sprawą w Rzeczypospolitej pojawiły się magnackie pałace na europejskim poziomie artystycznym.

Szlachcie ogromnie imponował bogaty i wymyślny stół monarszy. Podobno do obiadu podawano królowi dwadzieścia potraw. Starano się go naśladować do tego stopnia, iż utarło się powiedzenie: „Jadłem dzisiaj jak król polski”.

August III był zapalonym myśliwym i strzelcem, ale bardziej niż rzeczywiste polowanie w lasach podobało mu się strzelanie do napędzanej do parku zwierzyny lub wręcz celowanie z okien pałacu do psów zwabionych na podwórze pałacowe wyłożoną przynętą. Według anegdotycznych pomówień spopularyzowanych szczególnie przez Władysława Konopczyńskiego, miał spędzać czas na prostackich zabawach z błaznami lub wycinaniem figurek z papieru. Badania prof. Jacka Staszewskiego dowodzą jednak, że był on jednym z najpracowitszych polskich władców, o czym świadczy duża liczba przezeń wydanych dokumentów, pism oraz listów.

Do 1756 roku August III spędził tylko pięć i pół roku w Rzeczypospolitej, w tym cztery lata i dziewięć miesięcy w Warszawie. Na ten pobyt składało się dziewięć oddzielnych wizyt w stolicy. W jednym przypadku August III spędził około dwudziestu miesięcy w Warszawie (21 XI 1734 – 3 VIII 1736), innym razem był to dziewięćmiesięczny pobyt (31 V 1748 – 3 II 1749). Pozostałe wizyty były krótsze: cztery po pięć–sześć miesięcy i trzy trwające od półtora do trzech miesięcy. Dziesiąty, ostatni pobyt króla w Warszawie trwał prawie siedem lat, od 27 października 1756 roku do 25 kwietnia 1763 roku, co było spowodowane działaniami wojennymi, a następnie okupacją Saksonii przez Prusy. Stosunkowo długi pierwszy pobyt pary królewskiej w Warszawie był podyktowany nadzwyczajnymi okolicznościami, jak złożone kwestie polityczne. Pozostałe osiem podróży Augusta III do Rzeczypospolitej, które miały miejsce w czasie pokoju, były uwarunkowane terminami sesji parlamentu. Zwykle odbywały się w drugiej połowie roku. Była to też okazja to wyprawiania okazałych obchodów urodzin króla (7 X) oraz imienin i urodzin królowej Marii Josepha (8 XII, obchodzone tu sześć razy). Fetowano także imieniny króla (3 sierpnia — cztery razy w Polsce). Dwukrotnie wizyty królewskie wypadły w kraju podczas karnawału (w 1739 i 1749). Oprócz Augusta, do Warszawy podróżowały jego dzieci: Maria Anna i Maria Józefa, Franciszek Ksawery i Karol Krystian. Najstarszy syn, Fryderyk Krystian, spadkobierca tronu Saskiego, planowany na następcę tronu polskiego, nigdy nie odwiedził Polski.

Wiadomo, że oprócz ojczystego języka niemieckiego August III znał także francuski, polski (choć się nim nie posługiwał) i łacinę. Uczył się też języka rosyjskiego, ale nie wiadomo, z jakim skutkiem.

Pośrednio Augustowi III zawdzięczamy rozwój polskiej sztuki kulinarnej, wytwornego jedzenia, w tym stosowania powszechniej sztućców, obrusów i wysokiej jakości porcelany. Jest to także okres rozpowszechnienia się bielizny osobistej i pościeli. Spopularyzowano picie kawy, początkowo w domach, a z czasem w pierwszych w Polsce kawiarniach — tzw. kafenhauzach. Zapoczątkowano też korzystanie z wód mineralnych, które w glinianych zalakowanych butlach sprowadzano z Saksonii, by następnie uruchomić rodzime źródła. August III Sas popierał naukę, czego dowodem jest ufundowanie kilkuset stypendiów dla studiującej w Dreźnie polskiej młodzieży.

Panowanie Augusta III to także wielki i dynamiczny rozwój Poczty Saskiej, niezbędnej do prawidłowego funkcjonowania dwóch ośrodków władzy w Warszawie i w Dreźnie.

Kutno w połowie XVIII wieku znalazło się na trasie nowego traktu pocztowego, bowiem w 1749 roku król August III zmienił ustaloną dotąd drogę, wiodącą z Drezna przez Wrocław, Wieruszów, Widawę, Piotrków, Ujazd, Rawę do Warszawy, na trasę biegnącą przez Kargową i Poznań i dalej do Warszawy starym średniowiecznym szlakiem, na którym leżało Kutno. Nowa droga miała przede wszystkim skrócić czas przejazdu przez obce tereny, znajdujące się poza granicami Saksonii i Rzeczypospolitej. Był to projekt na niespotykaną dotąd skalę, doskonale dopracowany logistycznie, który zapewniał królowi i jego dworowi szybkie i wygodne podróżowanie między dwiema stolicami Dreznem i Warszawą. Na osobiste polecenia króla inżynier wojsk artyleryjskich kapitan Johann Martin Walter, nadzorujący budowę całego nowego traktu, zaprojektował i 1750 roku wybudował w Kutnie pałac pocztowy (podróżny, postojowy). To dziś jedyny zachowany pałac saski w Polsce i jedyna pamiątka tego typu po trasach podróży Wettinów.

Pod budowę wydzierżawiono w Kutnie plac, a prace rozpoczęte w styczniu 1750 roku, w większości ukończono tuż przed pierwszą wizytą królewskiego dworu w kwietniu tego roku. Drewno na budowę pałacu zostało dostarczone z królewskich dóbr w Muchnowie przez sędziego ziemskiego gostynińskiego Podczaskiego. 24 kwietnia po godzinie 3. „Obie Królewskie Moście wyjechały z Kleczowa, i późnym przedpołudniem o godzinie 11 przybyły do Kutna, gdzie wraz z przyjazdem Obojga Królestwa, kazano dawać salut z małych moździerzy. Ich Królewskie Moście postąpiły w progi nowo zbudowanego pałacu [Interims Palais], i spożyły posiłek o godzinie 11.30; Zaś potem o godzinie 12.30, Królewskie Wysokości, bez nocowania w Kutnie, kontynuowały podróż do Warszawy, gdzie przybyły o godzinie 22.45 w najlepszym zdrowiu”. Król osobiście interesował się przebiegiem prac ingerując w ostateczny kształt i rozmieszczenie oraz funkcje pomieszczeń. Dał temu wraz w dyspozycjach, jakie zostawił po noclegu w Kutnie 8 października 1750 roku w drodze do Drezna. „O godzinie 7.45 Obie Królewskie Moście opuściły Warszawę i po południu o godzinie 16.00 przybyły do Kutna, gdzie miał miejsce nocleg w pałacu, przy ich wjeździe odbyło się pozdrowienie ze strony prymasa królestwa Adama Ignacego Komorowskiego”. Następnego dnia „Ich Królewskie Moście wcześniej o godzinie 7.00 rano wyjechały z Kutna, i przybyły po południu o godzinie 14.45 do pałacu w Kleczewie”.

Na potrzeby obsługi pobytu króla do Kutna ściągnięto z Warszawy odpowiedni „garnitur” mebli, wysyłano specjalnie oznakowane skrzynie z porcelaną i wyposażenie pałacowej kuchni. Zabezpieczano również odpowiednie ilości różnorodnych produktów spożywczych oraz przygotowywano zapas trunków.

August III wraz z rodziną i dworem korzystał z kutnowskiego pałacu kilkakrotnie. W regularnych odstępach wiosną i jesienią w 1752 oraz 1754 roku (31 sierpnia i 12 grudnia 1752, 21 czerwca i 17 grudnia 1754 oraz 26/27 październik 1756 i 25/26 kwietnia 1763).

W 1754 roku do Warszawy przez Kutno wyjechał orszak 150 ludzi, w tym śpiewacy, tancerze drezdeńskiego zespołu baletowego, muzycy, 16 strażaków, 12 woźniców, 30 cieśli, 6 osób od oświetlenia. Para królewska rozpoczynała podróż bardzo wczesną porą ok. 3 rano. Przed podróżą dwór królewski był dzielony na kilka orszaków, sukcesywnie wyruszających po sobie. Pierwsze pojazdy ruszały nawet 6 tygodni przed parą królewską, a ostatnie docierały na miejsce nawet dwa tygodnie po królewskich powozach. Trakty dzięki tym podróżom tętniły życiem. Po raz ostatni zatrzymał się tu na nocleg 25 kwietnia 1763 roku w drodze do Drezna.

August III Wettin zmarł nagle w Dreźnie 5 października 1763 roku i pochowany został w tamtejszym kościele pałacowym (Hofkirche) obok swojej żony, ostatniej królowej Polski, Marii Józefy i serca Augusta II Mocnego.

Był kawalerem cesarskiego Orderu Złotego Runa (1722), duńskiego Orderu Słonia (1709), pruskiego Orderu Czarnego Orła (1733) oraz rosyjskich Orderu św. Andrzeja Apostoła Pierwszego Powołania (1736) i Orderu św. Aleksandra Newskiego (1736).

dr Piotr A. Stasiak

Literatura i źródła (wybór):

J. Kitowicz, *Pamiętniki, czyli Historia polska*, Warszawa 2005; M. Matuszewicz, *Diariusz życia mego*, t. 1–2, Warszawa 1986; S. Askenazy, *Dwa stulecia XVIII i XIX: badania i przyczynki*, T. 1–2, Warszawa 1901–1910; PSB (W. Konopczyński z bibliografią), t. I, Kraków 1935; W. Konopczyński, *Polska w dobie wojny siedmioletniej*, t. 1–2, Kraków–Warszawa 1909–1911; W. Konopczyński, *Dzieje Polski nowożytnej*, Warszawa 2003; J. Dunin-Borkowski i M. Dunin-Wąsowicz, *Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III*, Lwów 1910; P. Napierała, *Die polnisch-sächsische Union (1697– 1763) — Polens letzte Hoffnung — Sachsens Traum von der Macht*”, [w:] *Polen und Deutschland. Zusammenleben und -wirken*, Bogucki, Poznań 2006; J. Staszewski, *August II Mocny*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1998; J. Staszewski, *August III Sas*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk– Łódź 1989; J. Staszewski, *Polacy w osiemnastowiecznym Dreźnie*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1986; J. Staszewski, *August III. Kurfürst von Sachsen und König von Polen. Eine Biographie*, Berlin 1996; W. Hentschel, *Die sächsische Baukunst des 18. Jahrhunderts in Polen*, Bd I, Berlin 1967; B. Krawczyk, *Królewski pałac podróżny w Kutnie (dzieje i architektura)*, „Kutnowskie Zeszyty Regionalne”, t. VI, Kutno 2002; Z. Borcz, *Budynki pocztowe na ziemiach polskich*, Wrocław 1980; Z. Borcz, *Polskie poczty*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992; L. Zimowski, *Geneza i rozwój komunikacji pocztowej na ziemiach polskich*, Warszawa 1972; *Pod jedną koroną Królewskie zbiory sztuki w Dreźnie*, M. Męciewska, B. Grątkowska-Ratyńska, B. Ostrowska (red.), *Zamek Królewski w Warszawie* 1997; *Unter einer Krone. Kunst und Kultur der sächsisch- polnischen Union*, Hrsg. Staatliche Kunstsammlungen Dresden, Leipzig 1997; A. Żórawska - Witkowska, *Muzyka na polskim dworze Augusta III. Część I*, wyd. Polihymnia, Warszawa 2012. *Hauptstaatsarchiv Dresden, Geheimes Cabinet: Loc. 464 Die Sächsische Reise – Cammer – Casse 1734–1755; Loc. 585 Reglement der Reise – Cammer – Casse v.d.J. 1753–1763; Loc. 3525/V, vol. XIV, Pohlische-Reise-Cammer-Cassa-Sachsen Anno 175(3) seq.; Loc. 3526/I, Die Reise Kammer Kasse betr. 1737–1763; Loc. 3527/V, Königliche Reise-Cammer-Casse Geld-Rechnung auf das Jahr 1756; Loc. 3527/VI, Königlich-Pohlische Reise Cammer-Cassa Haupt-Geld-Rechnung auf das Jahr 1757; Loc. 3528, Summarischer Extract. Der Königlichen Reise-Cammer-Casse-Rechnung auf das Jahr 1762; Oberhofmarschallamt (dalej: OHMA) I Nr 128, Königl. Reise von Dreßden nach Warschau Ao. 1750 und Retour; OHMA I Nr 139, Königl. Reise von Dreßden nach Warschau und Retour Anno 1752; OHMA I Nr 153, Paesse so im Ober-Hof-Marschall-Amt von 1751 usque 1755 aus- gefertigt worden; OHMA I Nr 155, Paesse so im Ober-Hof-Marschall-Amt von 1756. bis mit 1763. Ausgefertiget worden; OHMA I Nr 162 a, Reise von Dreßden nach Karga, Mens. Jun. 1756. Projectierte Reisen von Dreßden nach Warschau, 1756*

und 1757. Sr. Königl. Majt. In Pohlen Rück-Reise von Warschau nach Dreßden, Mens. April 1763; OHMA I Nr 162 b, Reise-Acta welche zu Sr. Königl. Majt. in Polen und Chur-Fürstl. Durchl. zu Sachsen M. Friedrich Augusti III. letzten sejour in Warschau von Ao 1756 bis 1763; OHMA R I, II b, Nr 1, Warschauer Correspondenz und von daher ergangene Verordnungen de Anno 1757 usq. Mens April 1763; OHMA T III, Nr 35, Reise des Königl. Hofes nach Warschau und zuruck 1750; OHMA T III Nr 41, Reise des Königs-Hofes nach Warschau und zuruck 1752; OHMAT III Nr 45, Reise nach Warschau und Retour 1754; wikipedia.org (fot).

Krypta grobowa Hofkirche (kościół dworski) w Dreźnie, gdzie spoczywają królowa Maria Józefa i król August III oraz serce Augusta II. Fot. P. Stasiak, 2015.